

Fra Nybørs til Højbroplads

af STEFFEN LINVALD

KØBENHAVN 1963

Forord

Nybørs, der laa paa Slotsholmen, og Højbroplads, der stadig er beliggende midt i det gamle København var tidligere meget eftertragtede af bolig-søgende københavnere. Forlængst er Nybørs nedrevet, men Højbroplads eksisterer stadig, om end den helt har skiftet karakter, idet dens ejendomme nu er indrettet til kontorer og forretninger. Indvendig er de fleste derfor helt ombygget og moderniseret, men da facaderne kun i enkelte tilfælde er blevet berørt, er det stort set lykkedes at bevare den i den skikkelse, den fik efter byens brand 1795, da den blev anlagt paa tomterne af de to stræder: Højbrostræde og Store Færgestræde. Mærkelig nok er dens udseende heller ikke blevet skæmmet af trafikens stigende vækst i de senere aar, for nu som før gaar al færdsel fra den indre by til Slotsholmen og Amager over Højbroplads. Da det maleriske torveliv, der udfoldede sig paa den i ældre tid, heller ikke er helt forsvundet, fornemmes paa dette sted i den gamle by derfor stadig noget af den specielle københavnske atmosfære, som har skabt vor hovedstads ry som en venlig og hyggelig by.

Om Nybørs skæbne, som vel kun de færreste i vore dage erindrer, og om Højbroplads - de to steder, hvor det jubilerende assurancefirma Aug. Borgen i den længste tid af dets hundredaarige tilværelse har haft til huse - handler dette lille skrift.

Da Københavns brød med sin fortid
og grunden blev lagt
til dens fremtid som storby

KAPITEL I

Da København brød med sin fortid og grunden blev
lagt til dens fremtid som storby Side 11

KAPITEL II

Glimt af Nybørs historie Side 15

KAPITEL III

Højbroplads i fortid og nutid Side 29

KAPITEL IV

Efterskrift Side 61

Da København brød med sin fortid og grunden blev lagt til dens fremtid som storby

Af en turistbrochure fra slutningen af forrige aarhundrede fremgaar det, at København dengang blev betragtet som et nordisk samlingssted, »alle lystrejsende danskeres, nordmænds og svenskeres turisthovedstad«, »en i alle maader udmærket by, der har valgt sin beliggenhed paa øen Sjælland, midt imellem de tre nordiske riger, netop for at kunne tjene dem alle tre som fælles turistcentrum«.

Og byen virkede da ikke blot charmerende paa grund af sin beliggenhed ved havnen og det smilende sund, men i sammenligning med de øvrige nordiske hovedstæder gjorde den ogsaa et meget fremskridtsvenligt indtryk. Afholdelsen af den nordiske industri- og kunstudstilling 1872, men især af den store nordiske industri-, landbrugs- og kunstudstilling 1888 havde ikke været forgæves. Overalt sporedes et frisk initiativ. Byen, som i aarhundreder havde ligget indestængt mellem volde og grave, oplevede i de sidste aartier af det 19. aarh. en blomstringstid som aldrig tidligere. Nedlæggelsen af befæstningen kort efter aarhundredets midte havde været et første varsel om, at en ny tidsalder nærmede sig. Voldenes fald havde muliggjort forstædernes bebyggelse. De tider var derfor nu forbi, som Vilhelm Topsøe skildrede i sin fortælling: »Ved Efteraarstid«, hvor man fra »voldens maleriske, næsten skovagtige skrænter og den brede, flodlignende grav i forgrunden ser snart over mod Vesterbro og Frederiksberg og havnen, hvor altid en del store skibe ligger, saa ud over Kallebodstrand, helt forbi Stevns, thi det vand, der er de yderste glimtende striber i horisonten, er Køgebugt. Saa ser man ud over Amager, med al sin fladhed og sine møller og sine halvt oversvømmede enge, virkelig et lille stykke Holland, og som ogsaa i sin fladhed kan faa farvetoner, som minder om de gode gamle hollandske maleres grønne baggrunde«.

Med denne udsigt forsvandt ogsaa idyllen. Hvor faa aar før kvæget havde græsset og markerne udbredt deres grønne tæppe kun afbrudt af de store

alléer og enkelte landsteder og gaarde, der rejstes i ilsomt tempo forstædernes store boligkarreer.

Grundloven havde sikret borgernes frihed, men den havde ikke ændret det daglige livs sædvaner. Dyd og nøjsomhed kendetegnede endnu omkring 1860 københavnernes tilværelse. En forandring indtraf i virkeligheden først efter afholdelsen af udstillingen 1888. »Den virksomme bevægelse«, som den havde fremkaldt, mærkedes saaledes »ikke alene i vort land, men i vore nabo- og frændelande«, hed det. Handelen tog et vældigt opsving, nye banker og aktieselskaber stiftedes, og industriens fremgang lokkede mange til København!

Selv ikke den gamle by undgik at mærke den ny tidsaand. I Albert Gnudtzmann og Helmer Linds bog om »Stor-København« fra 1907 fortælles saaledes, at »spekulationen, haand i haand med en vaagnende renlighedssans og hygiejnens krav, har begyndt at faa tag i den. Vel ligger kvarteret om det gamle Nicolajtaarn endnu nogenlunde uberørt, men det er kun et spørgsmaal om føje tid, naar taarnet faar sit spir og slagterboderne forsvinder, og paa den anden side Østergade er der allerede gjort svært lyst. Forlængst forsvandt Peder Madsens Gang, det gamle Kristen Bernikowstræde er fulgt efter, og nu er Vognmagergade-kvarteret viet til undergang, efter at den nye Christian den 9des Gade allerede er halv virkelighed. Ogsaa i det skidne kvarter bag det gamle raadhus, som alskens skummel last gjorde endnu skidnere, har økse og murbrækker gjort svært lyst, samtidig med at den skamplet, prostitutionen var, er forsvunden. Og selv i det fredelige voldkvarter omkring Universitetet og Frue Kirke, vort quartier latin, begynder den nye tid at vinde indpas. . . .

Den nye tid – ære være den!

Hvor ondt det end kan gøre – siges det videre – naar en eller anden gammel mærkelig fortidslevning forsvinder for det, som kan synes den koldeste hverdagsprosa, den er i sin ret, naar den kræver plads for sig. Men kravet kan ogsaa bliver for stort og manglen paa hensyn til det, der var og er, for skrigende. Hvor gerne man end ser København vokse sig ud af sin middelalder og sin middelstørrelse, saa er der dog det, som grumme nødigt maa forsvinde, og som har krav paa at blive behandlet med al mulig pietet, og det baade af historiske og æstetiske hensyn. . . .

Men noget ejer jo dog heldigvis denne vor by endnu af det, der har givet den karakter og trukket dens linier op, hvor meget der saa end er faldet.

*Udsigt fra havnen gennem Børsgraven til Christiansborg. Til venstre ligger sukkerhuset »Phønix« og til højre Nybørs baghuse med det lave to etages nyklassiske hus, der laa ud for Knippelsbro, i forgrunden.
Maleri af Vilhelm Petersen 1842 (Københavns Bymuseum).*

Har Grønningen end maattet vige for de nye planer, hvori Frihavnen og Østbanen har sin del, saa har vi dog endnu det gamle snurrigt idylliske Kastel, der forhaabentlig nok faar lov at kunne trodse de stormløb, der har været forsøgt ogsaa mod det. Vi har i Bredgade et par perler som »Frederiks Hospital«, der vel beholder sin ydre form, selv om det omdannes til kaserne for gardister, og Odd-Fellow Palæet med sit pragtstykke af en smedejernsportal. Vi har vor Nyhavn, hvis ene side jo desværre er uhjælpelig skamferet, vi har morsomme og skønne bygninger hist og her, deriblandt det gamle, i sit ydre saa sørgeligt misrøgtede Raad- og Domhus paa Nytorv, og vi har sidst, men ikke mindst et helt kvarter, det for hvilket Slotsholmen er kærnen, som maaske mere end noget andet kendetegner og rummer saa store afsnit af dens historie. Her har nytidskravene heldigvis ikke endnu faaet lov til at gøre sig gældende – omend det ikke har manglet paa lyst og

forsøg – og en skændsel vilde det være, om det nogensinde skulde lykkes at forvanske disse træk, der bærer saa velbevarede spor af sikker og selvbevidst skønhed«.

Dog – undgaaet sin skæbne havde Slotsholmen imidlertid ikke! 1884 nedbrændte Christiansborg, og i mere end en menneskealder laa slottet hen som en malerisk ruin. Privatbankens opførelse 1901 ændrede ogsaa dens karakter, men Slotsholmsgades oprindelige udseende var dog allerede gaaet tabt ved de forandringer, der fandt sted i 1860'erne. Indtil da, fortæller Villads Christensen i sin bog om København mellem 1840–57, indtoges størstedelen af dens plads »af den saakaldte Børsgrav, en stinkende kanal med stillestaaende vand, der kun brugtes til anlægsplads for nogle smaa-baade. For enden af kanalen laa Slotsholmens vagt, og nærmere oppe ved børstrappen stod den gamle Nationalbank, der over en muret hvælving havde forbindelse med børsbygningen. Mellem Børsen og kanalen gik en smal passage for fodgængere. For at faa denne ført helt ned til Knippelsbro – rundt om den husrække, der kaldtes Nybørs eller De seks Søstre – købte kommunen i 1838 gaarden nr. 70 yderst ved Knippelsbro, og i 1843 blev passagen ud til broen aabnet. – Fra den anden side af Børsgraven var der derimod ingen forbindelse med broen. Her gik en gade, som hed »Bag Børsen«, langs med ministeriebygningen og ned til havnen, hvor den endte blindt«. Derfor gik al færdsel over Knippelsbro oprindelig gennem Børsgade, som i daglig tale blot kaldtes »ved Børsen« eller »Nybørs«. »Denne stærkt befærdede gade langs Børsen – meddeler Villads Christensen videre – generedes betydelig af de finlapperskibe, som havde deres liggeplads i graven derudenfor. Lastede med træ, kom disse skuder hvert foraar i stort tal til København og blev liggende ved Børsen sommeren over. De lod deres ladninger ligge paa skibene ind over bolværket og helt ud paa fortovet, medens skibenes bovspryd derovenover ragede midt ud i gaden. Alle var enige om, at finlapperne her var til megen hinder for passagen, og deres store træladninger en brandfare for byen; men ingen kunde anvise dem en bedre plads. Man hjalp sig saa med i 1843 at rykke bolværket i graven længere ud, hvorved gaden blev gjort 12 alen bredere«.

Glimt af Nybørs historie

Nybørs eller »De seks Søstre«, som de almindeligvis kaldtes, erindres endnu af enkelte ældre københavnere. Da de forsvandt mistede ikke blot Slots-
holmen men ogsaa selve byen et særpræget gadeparti. At deres nedrivning imidlertid tillige i arkitekturhistorisk henseende betød et stort tab, havde de færreste blik for, ligesom det ogsaa kun var ganske faa, der af æstetiske grunde beklagede deres sørgelige endeligt. De forsøg, der blev gjort paa at redde dem, var derfor i virkeligheden paa forhaand dømt til at mislykkes. Næsten alle glædede sig over at se dem erstattet af Privatbankens nybygning.

Paa Jan Dircksens prospekt af København fra 1611 efter hollænderen Jan van Wijck's maleri paa Raadhuset, der sammen med dette blev ødelagt under byens første store brand 1728, synes den plads, hvor Børsen og Nybørs siden kom til at ligge, at være blevet benyttet som bedding og oplagsplads. Den inddæmmedes først omkring 1619, da et bolværk opførtes mellem Kivenæs og Nybro d.v.s. mellem Knippelsbro og Holmens Bro. Samtidig blev grunden lagt til Børsen, der i sin nederlandske pragtklædning ses paa Allard's bekendte prospekt af byen fra omkring 1640. Paa dette tidspunkt var Nybørs end ikke paabegyndt, og de boder, der paa billedet ligger i forlængelse af Knippelsbro, er sandsynligvis smaa værtshuse og identiske med dem, Christian IV den 5. oktober 1645 kræver lukket om aftenen, »naar der ringes af Børsen«, idet han truer med, at hvis dette ikke sker, og der finder en ulykke sted som følge af drik, da skal ejerne miste baade deres huse og deres bohaves.

Saa galt er det vel ikke gaet dem, men der er næppe tvivl om, at de er blevet nedrevet i forbindelse med Nybørs opførelse. Paa Resens fugleperspektiv fra 1674 ses de i hvert fald ikke.

Allerede den 28. december 1647 overdrog Christian IV pladsen mellem Knippelsbro og Børsen til »Hendrick Müller, tolder her paa stedet til ejen-

Paa denne detail af Allards prospekt af København omkring 1640 ses til venstre den ældste Knippelsbro og de boder, der laa i forlængelse af den bag Børsen. De er sikkert blevet nedrevet samtidig med Nybørs opførelse faa aar efter stikkets tilblivelse. Bag Børsen ses Københavns Slot.

dom og arv for sig og sine arvinger for 1200 rdlr.«, idet han skulle forpligtige sig til at lade den bebygge »med god købstedbygning og pakhuse, saa at de kan tjene til handlens fortsættelse og befordring«. Arbejdet skulle være tilendebragt paa fire aar.

Overdragelsen til Henrik Müller er paa kongens vegne underskrevet af Corfitz Ulfeldt, og alt tyder paa, at de ny bygninger var rejst inden udgangen af 1651. I hvert fald omtaler Jens Lauridsen Wolf i *Encomion Regni Daniae* 1654 paa dette sted »en meget kostelig anseelig stor og berømmelig bygning med pakhuse foruden paa samme rad og plads andre skønne store anseelige murede købmands huse med kælder under og hver sit tilhørende pakhus ud til kanalen eller havnen, (som) bag samme herlige huse er bygget, at man med skibe og pramme kan der anlægge og dennem udlosse og igen tillade og det med stor behændighed og ringe bekostning eller stor umage«.

I grundtaksten 1661 er »Henrik Müllers 7 grundmurede wohnhuuse med leye kiellere och et packhus ved den Lange broe (Knippelsbro)« vurderet til 7000 rdlr. – et efter datidens forhold anseligt beløb. Medens arkitekten Lauritz de Thura i sit imponerende værk »*Hafnia Hodierna*« 1748 kalder Børsen »en gammeldags gothisk, men i sit slag en prægtig og ellers anseelig og majestetisk bygning« priser Jonge i sin »*Kjøbenhavns Beskrivelse*« fra 1783 Nybørs for den »store herlighed, at store skibe kan ligge tæt ved bolværket for at lade og losse lige ud for deres døre og vinduer. Og da disse

huse have tillige deres pakhuse i baghusene, som vende ud til Slotsholms Kanal, saa kan allehaande kiøbmands-vare med den allerstørste magelighed desto lettere ud- og indskibes fra skibe og pramme, der ligge til bolværket i Slotsholms Kanal, saa at alle disse bygninger have vandet baade for og bag ved sig. . . .«.

Da de opførtes var renæssancen i færd med at vige for den mere svulstige barok, og barokke træk opviste Nybørs da ogsaa. Foruden pakhusene bestod karreen oprindeligt af syv ens beboelsesejendomme. De seks var dobbelhuse, to stokværk høje over kælderen og »ordnede to og to med side-stillede gadedøre og sammenstødende gavlhalvdele, der ialt dannede tre gavle«. Hjørnehuset mod Børsen, der var det syvende, havde samme højde og etageinddeling, men som enkelthus egen gavl. Det nedreves allerede 1868 i forbindelse med Christiansgades anlæg, og i dets sted opførtes en femetages beboelsesejendom. Hundrede aar tidligere var pakhuset ud for Knippelsbro blevet erstattet af et toetages nyklassisk hus.

Henrik Müller, som opførte »De syv Søstre«, stammede fra Itzehoe, hvor hans fader var købmand. Han var født 1609 og var opdraget sammen med statholderen i hertugdømmerne Gert Rantzaus søn Christian paa godset Breitenburg i Holsten. Senere kom han paa Sorø Akademi og derefter blev han – kun 19 aar gammel – i 1628 ansat i Tyske Kancelli i København. Fire aar efter blev han kammerskriver og dermed bestyrer af kongens private formue. I denne stilling vakttes hans interesse for handel og pengeanbringelser, og efter i 1641 at være blevet udnævnt til tolder i København, udvikledes hans forretningstalent i stor stil. Da han desuden hørte til den kreds af købmænd, der begunstigedes af rigshofmesteren Corfitz Ulfeldt som leverandør til staten, blev han snart en velhavende mand. Blandt andet leverede han tømmer til flaaen, men iøvrigt var der næsten ikke den ting, han ikke handlede med. Saaledes var det ham, der sørgede for »kramvarer« og vin til Frederik III's kroning 1648. Ialt skal han fra begyndelsen af 1640'erne og indtil 1664, da hans mellemværende med staten bragtes til en foreløbig afslutning, have haft en omsætning paa omkring 2 millioner rdlr. – fortæller Johan Jørgensen i sin bog om det københavnske patriciat. Samtidig steg han i graderne, blev generaltoldforvalter, senere admiraltetsraad og efter enevældens indførelse rentemester. Hans forbindelse med Ulfeldt fik saaledes ingen indflydelse paa hans karriere. Ganske vist blev han efter dennes fald arresteret, men paa grund af sin anseelse og indflydel-

se hurtigt sat paa fri fod, og paa hans stilling som leverandør til staten fik det ingen betydning. I saa at sige alle større foretagender var han medinteressent, tillige en af landets største godsejere og Københavns største grundejer. Foruden Nybørs ejede han bl. a. »Efterslægten« senere ejendom paa Østergade, som han selv beboede, og som først blev nedrevet, da Illum i dens sted rejste sit stormagasin. Nogen helt behagelig mand har han næppe været – i hvert fald skal han i forretningslivet, efter hvad Johan Jørgensen meddeler, have været »aarvaagen og nidkær i stort og smaat, haardhændet og egennyttig til det yderste«.

Men forholdene ændredes. Som saa mange andre af tidens storkøbmænd undgik Henrik Müller heller ikke at mærke følgerne af den almindelige økonomiske nedgang under Christian V. Handlens gyldne aar var slut, godserne betalte sig ikke især paa grund af de høje skatter, og en kommission, der blev nedsat for at undersøge kronens finansielle stilling, opdagede, at han skyldte staten omkring 130.000 rdlr. En større bøde han idømtes for sine mange tvivlsomme transaktioner bidrog til hans ruin, og sine sidste aar indtil han døde 1692, levede han hovedsagelig af en pension, som Christian V bevilgede ham.

Selv om hans straalende karriere saaledes fik en temmelig sørgelig afslutning, maa det ikke glemmes, at han i sine velmagtsdage havde været med til at præge byens udvikling og alene derved indlagt sig stor fortjeneste. Hans egen gaard paa Østergade var en af stadens mest anselige, medens Nybørs bidrog væsentlig til Slotsholmens forskønnelse. Ganske vist er de nu for længst forsvundet, men sammen med en lang række andre monumentale borgerhuse, der var blevet rejst under Christian IV, havde de medvirket til at forvandle København fra en middelalderstad til en moderne renæssanceby. Ganske vist var gadenettet ikke blevet ændret, men husene havde skiftet karakter, og byen fik derfor en anden silhouet end tidligere. Medens kirkerne, klostrene og enkelte større stenhuse havde domineret det middelalderlige København, var det nu det velstaaende borgerskabs grundmurede renæssancehuse, der med sine røde mure og graa sandstensdekorationer prægede bybilledet. Men helt mistede staden dog ikke sin pittoreske skikkelse, for mellem de solide »købstedbygninger« laa stadig større og mindre bindingsværkshuse med stokværksfremspring og lange lave »boder«, beregnet til at udlejes til den mindre bemidlede del af befolkningen. Af denne by er desværre kun meget lidt bevaret til vore

Parti af Nybørs, »De seks Søstre«, umiddelbart før de nedreves. Til venstre ses de i teksten omtalte finlapperskibe, hvis bowspryd ragede langt ud paa gaden. Akvarel af C. M. Soya-Jensen 1899. (Assurancefirmaet Aug. Borgen).

dage. Tidens tand og de store bybrande i det 18. aarh. har kun efterladt os faa eksempler paa datidens borgerlige bygningskunst. Borgmester Matthias Hansens fornemme gaard paa Amagertorv fra 1616, der nu tilhører Den kgl. Porcelænsfabrik og et par smalle gavlhuse i Magstræde er i dag ene om at repræsentere det velstaaende borgerskabs grundmurede renæssancehuse i byens ældste dele. Selv om Magstræde-husene nok virker lidt forfaldne, og Amagertorv 6 bl. a. har faaet indsat store butiksvinduer i stueetagen og dets gamle tegltag er blevet erstattet med et kobbertag, medens et trappe-taarn er blevet opført i gaarden, har disse huse dog ikke mistet deres sær-præg. Vil man imidlertid danne sig et skøn over, hvad der er gaaet tabt, giver foruden billeder og prospekter fra det 18. og 19. aarh. ogsaa den smukke husrække fra 1630'erne i Strandgade paa Christianshavn os et indtryk af byens skikkelse omkring midten af 1600-tallet. Naar denne husrække er bevaret i nogenlunde oprindelig tilstand, skyldes det, at Christianshavn ligesom Slotsholmen og Ny København er blevet forskaonet for de store brande, som 1728 og 1795 hærgede »Absalonstaden«, og heller ikke blev ramt under bombardementet 1807. Derfor er Nybørs nedrivning dobbelt be-klagelig!

Inden »De seks Søstre« forsvandt, blev de imidlertid opmaalt og undersøgt af Nationalmuseets tidligere direktør M. Mackeprang og museumsinspek-tør Chr. Axel Jensen. Resultatet af deres undersøgelser offentliggjorde de 1903-05 i en artikel i tidsskriftet »Fra Arkiv og Museum«.

Trods datidens mangel paa tekniske hjælpemidler og uden særlig erfaring, lykkedes det dem dog i den korte tid, der stod til deres disposition under nedrivningen, at aftvinge »De seks Søstre« de fleste af deres hemmeligheder. Som de selv skriver »mellem faldende vægge, rygende murstøv og splintret træværk blottedes forvanskede bygningsdele og skjulte dekorationer – for at forsvinde et par dage, stundom et par timer, efter at de var kommet til-syne«.

Oprindelig bestod de enkelte ejendomme af et forhus ud til Børsgade og af to – sandsynligvis et stokværk høje – sidefløje, der forbandt det med et pakhuis med facade ud til Børsgraven.

Størst interesse frembød forhusene, der var opført som een stor bygning af smaa gullige, rødflammede sten. Omkring gadedørene og vinduerne var der dekorationer af sandsten, medens gavlenes skraasider var dækket af flade sandsten. Gavlene udsprang fra et ornamenteret »trappetrin« og

endte foroven i en »gavlspids«, der oprindeligt havde været udformet som en halvcirkel, der hvilte paa to profilsten. Skønt langt fattigere udsmykket mindede disse huse dog paa mange maader om Henrik Müllers eget hus paa Østergade med dets svungne, sandstensbeklædte barokke gavl, og der er derfor al mulig grund til at tro, at de var bygget af den samme os ukendte arkitekt.

Deres udseende ses bl. a. paa Wolfgang Heimbachs berømte arvehyldningsbillede fra 1666 paa Rosenborg. Helt synes gengivelsen ikke at svare til virkeligheden. I stedet for de oprindelige syv har Nybørs otte gavle ud til Børs-gade og hjørnehuset en niende ud til Børsen. Heller ikke er gavlsiderne glatte, men svungne paa barok vis. Billedet viser imidlertid, at datiden opfattede dem som en fortsættelse af Børsen, og at de to bygninger i fællesskab skulle danne en dekorativ helhed i bybilledet.

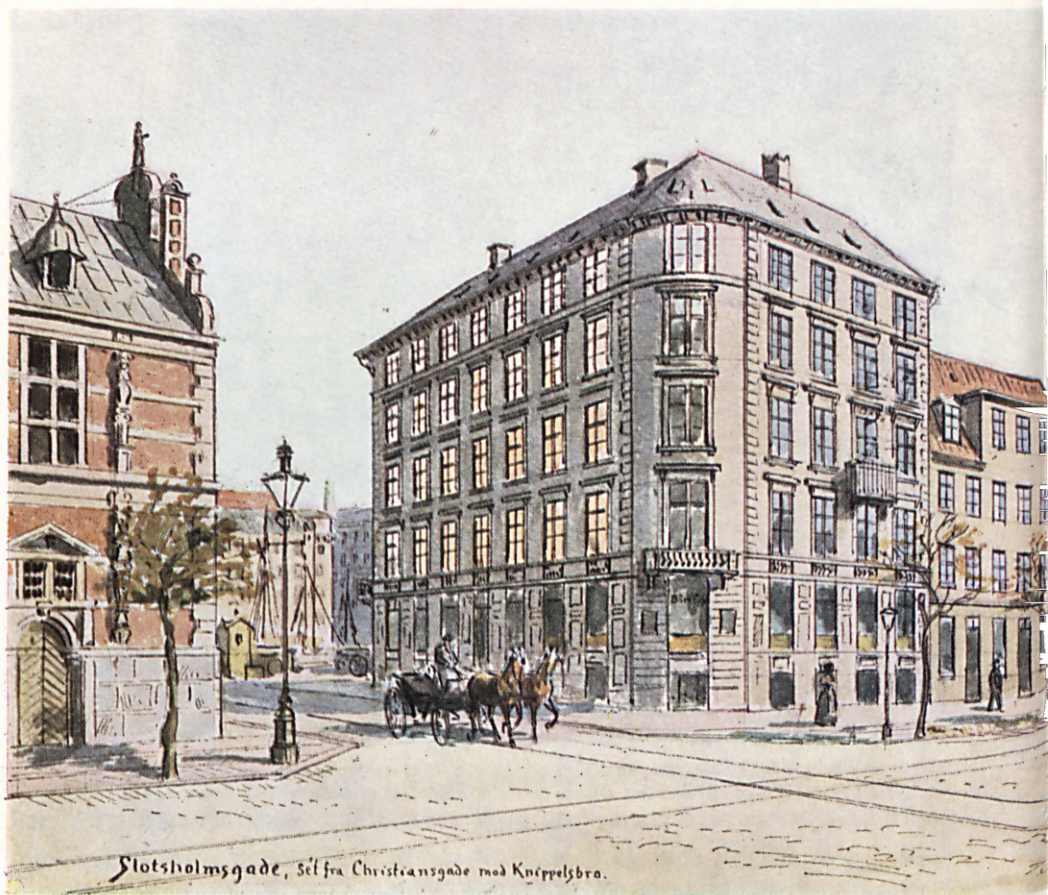
I sig selv udgjorde »De seks (oprindeligt syv) Søstre« ikke blot udvendig »en konstruktiv enhed«, men indvendig havde de ogsaa fra første færd været ens disponeret, og ved nedrivningen blev deres oprindelig ruminddeling fastslaaet undtagen for kælderetagen, der i alle huse var totalt ombygget. Istueetagen forbandt en gang – gadegangen – indgangsdøren med trappen, der havde været placeret ud til garden. Til gaden laa ved siden af gadegangen en to fags stue og en mindre stue paa et fag, medens køkkenet, der havde haft et stort aabent ildsted, og et mindre kammer vendte ud til garden. Samme ruminddeling havde salsetagen, blot med den forskel at den store stue ud til gaden var paa tre fag, da gadegangen her var ind-draget i denne, og der intet køkken var. Under nedrivningen dukkede der i flere huse paa væggene rester frem af kalkmalede dekorationer i form af dristigt slyngede akantusranker, af hvilke adskillige stammede fra deres opførelse. De dækkede den øverste trediedel af væggene, idet der under dem havde været høje træpaneler. I de rum, der manglede paneler, havde væggene derimod flere steder været dekoreret med malede tæpper, som efterlignede rigtige tæppedragne vægge. I enkelte værelser fandtes ogsaa spor af dekorative landskabsmalerier, ligesom nogle faa synes at have været be-trukket med gyldenlæder.

Egentlig havde det været meningen, at hvert hus skulle have været beboet af en enkelt familie, og at kun kælderen skulle have været udlejet. Men det gik anderledes! Dels som følge af ildebranden 1728, hvor det antages, at henved en snes tusinde mennesker blev hjemløse, dels paa grund af be-

*Dette er sikkert det ældste billede, hvor paa Nybørs ses. Skønt »De (oprindelig) syv Søstre« næppe er helt korrekt gengivet, giver det dog et helhedsindtryk af dem med datidens opfattelse af dem som en fortsættelse af Børsen.
Detail af Heimbachs maleri fra 1666 af arvehyldningen paa Slotspladsen den 18. oktober 1660 (Rosenborg).*

folkningens vækst i det 18. aarh. Medens København i pestens aar 1711 menes at have haft ca. 65.000 indbyggere – hvoraf trediedelen døde som følge af den frygtelige epidemi – havde den i 1769, da den første almindelige folketælling fandt sted, ikke desto mindre ca. 70.500 indbyggere, i hvilket tal militæret ikke var medregnet, og ved aarhundredets slutning ca. 100.000. Ganske vist anlagdes Frederiksstaden med Amalienborgkvarteret i 1749, men for befolkningen i almindelighed har denne udvidelse af byens bolig-mængde næppe haft større betydning, da det fortrinsvis blev adelen og det velhavende borgerskab, som bosatte sig herude. Derfor øgedes ogsaa stadig presset paa lejlighederne i den indre by, paa Christianshavn og i Adel-Borgergade-kvarteret, og for at imødekomme det stigende boligbehov paa-byggedes i disse bydele de ældre huse etage paa etage, sidehuse og baghuse opførtes i gaardene, og det fri areal indskrænkedes i en saadan grad, at befolkningens modstandskraft især i fattigkvartererne paa grund af de

Slotsholmsgade, set fra Christiansgade mod Kneppelsbro.

Slotsholmsgade 1895, hvor Nybørs bagside ses i den skikkelse, husene havde ved nedbrydningen. Til højre ligger sukkerhuset »Phonix«, der først faldt for et par aar siden i forbindelse med den ny ministerialbygningens opførelse. Akvarel af I. L. Ridter (Københavns Bymuseum).

usunde og uhygiejniske forhold, den levede under, svækkedes overfor de epidemier, som jævnt hen hærgede hovedstaden. Blot af kopper døde saaledes i sidste halvdel af det 18. aarh. 12.268 personer.

Heller ikke Nybørs undgik sin skæbne!

Endnu i 1664 ejedes »De (oprindelig) syv Søstre« af Henrik Müller, men maa snart efter være blevet overdraget til hans børn. 1668 tilhørte hjørnehuset mod Børsen saaledes sønnen Jørgen Müller, den følgende ejendom hans svigersøn Johannes Fincke til Skullerupholm, hans søn Henrik ejede den tredie, den fjerde tilhørte svigersønnen Thomas Fincke til Lejreggaard, den femte sønnen Frantz, den sjette svigersønnen dr. Caspar Bartholin til Kernerupgaard og den syvende sønnen Christian, medens sønnen Henrik ogsaa stod opført som ejer af pakhuset ud til Knippelsbro.

Slægten tilhørte det københavnske patriciat, hvis medlemmer omfattede saavel storkøbmænd som en lang række professorer ved universitetet, og dets indflydelsesrige stilling styrkedes af deres indbyrdes slægtsskabsforhold. Ejere af Nybørs forblev Henrik Müllers efterkommere imidlertid gennemsnitlig kun en halv snes aar. I grundtaxten 1689 ses komplekset at være gaaet ud af familiens besiddelse. Blandt de ny ejere var storkøbmanden Claus Byssing, der 1683 lod sin gaard paa hjørnet ved Børsen, »som jeg selv beboer«, forsikre i Skatkammerets Brandkompagni, hvis fundats daterede sig fra den 1. oktober 1682. Denne ejendom, der laa paa samme sted, som den, hvor Aug. Borgens assurancefirma senere flyttede ind, var saaledes en af de første i København, der brandforsikredes.

Som allerede nævnt, berørtes Nybørs ikke direkte af branden 1728, men mange, der havde mistet hus og hjem, fandt et foreløbigt logis i »De syv Søstre«, og en af ejendommene husede ikke mindre end 39 personer. Selv om denne forøgelse af husbeboernes antal var rent midlertidig, varede det dog ikke længe, før ejerne indsaa, at husene som følge af det stigende befolkningstal maatte kunne udnyttes langt mere økonomisk end hidtil. 1738 træffes saaledes den første »logerende paa salen« – en doktor Piper, der et par aar senere havde en husstand paa fem personer.

Exemplet smittede! Snart blev det ganske naturligt for Nybørs ejere at udleje førstesalen, selv om det endnu kunne ske, at en lejer beboede begge etager. For at opnaa den største udnyttelse, ombyggedes husene. I tagetagen indrettedes værelser og mindre værksteder, sidefløjene i gaardene forhøjedes til fordel for lejlighederne i forhuset, og da ejendommene efter-

haanden ikke længere beboedes af storkøbmænd, der krævede lagerplads til deres varer, opdelttes pakhusene ud til Børsgraven ogsaa i lejligheder. Denne udvikling synes for Nybørs vedkommende tilendebragt i 1760'erne, for paa Geddes eleverede kort over byen forekommer det, som om gaardspladserne er blevet forvandlet til dybe brønde, der ikke levede megen mulighed for lys og luft til at trænge ind i de værelser, der vendte ud til dem.

Samme indtryk giver ogsaa de kvarterplaner, Gedde udarbejdede faa aar før det eleverede kort. Paa disse er ejerne desuden angivet. En af de mest kendte var hofmaleren Johann Salomon du Wahl (1689–1765), der tillige nævnes som ejer af en større ejendom i Pistolstræde. Det er dog mest sandsynligt, han har boet i Nybørs, for i sin egenskab af kunstkammerforvalter, hvortil han udnævntes 1737, havde han kun faa skridt til sit daglige arbejde i det nuværende Rigsarkivs bygning, hvor Kunstkammeret dengang var beliggende i øverste stokværk over Det kgl. Bibliotek. Og som kongefamiliens officielle portrætmaler var det ogsaa mest bekvemt for ham at bo i Nybørs, der tillige var en udmærket adresse for hans kunder blandt adelen og det københavnske bourgeoisie.

Af kortet fremgaar det ogsaa, at pakhuset ud til Knippelsbro og den ejendom, der stødte op til det i Børsgade, ejedes af Det islandske Kompagni, der tillige staa opført som ejer af det pakhus, der laa yderst ved havnen paa Børsgravens modsatte side.

I forbindelse med husenes opdeling i flere lejligheder, blev de sædvanligvis ogsaa moderniseret. Trapperne ombyggedes med lige løb eller til, som det siges i en vurdering 1761: »en italiensk trappe med udsvejset dackværk og panelet«, og i et par af husene flyttedes de ud i sidefløjene. Endnu ved nedrivningen fandtes en trappe med smukt udskåret rækværk, der bar spor af oprindelig at have været grønmalet og forsølvet.

Medens stueetagen bevarede sit køkken, blev det ny, der indrettedes i lejligheden paa første sal, flere steder anbragt i en af sidefløjene. Desuden ændredes værelsernes udstyr. Døre udvidedes, paneler fjernedes, væggene beklædtes med lærred, som enten blev malet eller tapetseret, lofter gipse-des, og af renæssancens dekorationer blev kun ubetydelige rester tilbage. Et af de smukkeste rum, der indrettedes, var det store trefagsværelse paa første sal i nr. 58, der i 1797 beskrives som »en sal paa to dobbelte og et enkelt fag. Bryst- og pillepanel med forgyldte lister, væggene med rødt damask;

friser og forgyldte lister ziret med billedhuggerarbejde, over dørene dørstykker, en muret niche med stukkatur og deri en fajancekakkelovn med jernramme og messingdør; dørene ligeledes med billedhuggerarbejde».

Denne sal, der var indrettet af den kendte politiker og handelsmand L. N. Hvidts fader, agent og hørkræmmer Niels Hvidt, var ved nedrivningen ret ødelagt og delt i to rum, men i det ene fandtes dog den gamle udsmykning delvis bevaret: de smukke korintiske pilastre, der inddelte væggene, fodpanelerne, ovnnischens udskærte bue og loftet – tilstrækkeligt til at stuen kunne rekonstrueres og genopstilles paa Nationalmuseet.

Blandt Nybørs beboere var i forrige aarhundrede tre af vore mest kendte kunstmalere. Som det var almindeligt, skiftede man dengang hyppigt bopæl, og i Nybørs boede de da ogsaa kun et par aar. Fra 1834 indtil sin store udenlandsrejse 1836 havde Marstrand saaledes sit hjem i nr. 54, i 1848 boede Vilhelm Kyhn i nr. 44 og fra 1850–52 Niels Simonsen i nr. 42.

Udvendig ændredes husene ikke saa meget som indvendig. I 1768 blev pakhuset ud til Knippelsbro, som allerede nævnt, indrettet til et nyklassisk beboelseshus og i forbindelse med anlægget af Christiansgade erstattedes »den syvende Søster« af en moderne femetages ejendom. Desuden kalledes facaderne, nye gadedøre og vinduer indsattes her og der, og i 1813 ombyggedes en af halvgavlene til en hel etage, men trods disse forandringer blev helhedsindtrykket ikke ødelagt.

Ud til den nyanlagte Slotsholmsgade tegnede billedet sig derimod anderledes. Ved nedrivningen var ethvert spor af de oprindelige pakhuse forlængst forsvundet. I alle ejendomme var der i stueetagen indrettet butikker og i de øvre etager lejligheder. Men tidens tand og vekslende tiders smag havde sat sit spor paa dem. Medens »De seks Søstre« havde en nogenlunde ensartet skikkelse, havde de enkelte huse i Slotsholmsgade derimod et vidt forskelligt udseende. Nogle af dem syntes bygget i det 18. aarh., andre i løbet af det 19. aarh., men ikke desto mindre var der over stedet en gammel-københavnsk atmosfære, som gik tabt ved deres nedbrydning. Men endnu mere trist var Nybørs forsvinden! Og at »De seks Søstre« havde fortjent en bedre skæbne beviser blandt andet de mange billeder, som eksisterer af dem.

Højbroplads i fortid og nutid

Oprindelig var Nybørs renæssancehuse kun en husrække som mange andre i datidens København og i sammenligning med disse næppe særlig paafaldende. Det synes derimod nogle af de huse, der under byens opblomstring paa Christian IV's tid opførtes paa nutidens Højbroplads, at have været. »Renæssancehuset« nr. 5, hvor assurancefirmaet Aug. Borgen har til huse, giver dog kun en svag afglans af kvarterets tidligere skikkelse. Som torv er Højbroplads først opstaaet efter byens anden store brand 1795 paa bekostning af de to stræder: Højbrostræde mod vest, der laa mellem Gammelstrand og Amagertorv, og Store Færgestræde, der fulgte husrækken langs Højbroplads østre side. Medens dette skal være opkaldt efter et færgested, der endnu langt ind i det 17. aarh. laa for enden af det ved kanalen, og som var tilholdssted for de færgemænd eller »møndrikker«, der besørgede overfarten til de mange smaa holme ud for København, skylgte Højbrostræde broen, der førte over til Slotsholmen, sit navn. Det var da ogsaa den vigtigste af de to stræder, for igennem den gik al færdsel fra byen til slottet, idet Højbro til middelalderens slutning var den eneste broforbindelse til Slotsholmen. Selv om den først omtales 1342, er det dog meget sandsynligt, at den er bygget samtidig med, at Absalon 1167 opførte sin borg paa den nuværende Slotsholm. Dens ældste navn var Blithebro, men allerede 1359 kaldes den »Magna pons« – den store bro. Første gang den nævnes under sit nuværende navn er 1433.

Mange dramatiske begivenheder er knyttet til den. Her væltede saaledes, fortæller sagnet, rigsraad Oluf Axelsen Thott en vogn i vandet, som tilhørte kongens, Erik af Pommerns frille, Cecilie, hvorefter han paa en meget uhøvisk maade skal have klappet hende paa bagen og bedt hende hilse kongen og sige, at hun ville komme til at skille ham fra riget. Det var ogsaa paa denne bro, at den mægtige rigshofmester Poul Laxmand den 22. juni 1502 paa vej til sit hjem fra et møde med kong Hans paa slottet blev

overfaldet af to adelsmænd, der slog ham halvt ihjel og bagefter kastede ham i vandet med disse ord: »Du hedder Laxmand, svøm nu, som din art er!«

Mordet vakte vældig opsigt, og kongen var tilsyneladende en af de mest oprørte, men rygtet vidste dog snart at fortælle, at han stod bag snigmorderne, og det fik yderligere vind i sejlene, da han kun fem uger efter drabet paa Sjællands landsting beskyldte Poul Laxmand for højforræderi, og lod en domstol tilkende sig alt, hvad han ejede, saa hans familie sank ned i den yderste fattigdom, og først under Frederik I fik en ringe erstatning for det tab, den havde lidt.

Femten aar efter mordet paa Poul Laxmand blev Torben Oxe, efter at være blevet dømt til døden for sit forhold til Christian II's elskede Dyveke, som han beskyldtes for at have myrdet med forgiftede kirsebær, ført over den samme bro. Af munke fra Graabrødrekloster modtog han her sakramentet, og efter en kort bøn fortsatte optøget gennem Højbrostræde og Købmagergade til retterstedet paa St. Gertruds Kirkegaard ved det nuværende Kultorv.

I middelalderen var saavel Højbrostræde, der første gang nævnes 1449, som Store Færgestræde, der omtales omtrent samtidig, smalle gyder, men mange af de ejendomme, der laa her, synes at have været grundmurede, toetages gavlhuse. De fleste er sikkert forsvundet eller blevet ombygget allerede i løbet af 1600-tallet, men et enkelt eksisterede i hvert fald endnu omkring 1740, for i sin »Hafnia Hodierna« fortæller arkitekten Lauritz de Thurah 1748 om »et gammelt merkværdigt« hus i Højbrostræde, »som derudi for kort tid siden befandtes, der med meget gothisk bildthuggerie var ziiret, og i hvilket, efter historiens lydelse, kong Christian den anden, kong Hanses søn, i sine unge aar skal ordentlig have gaaet hos en læremester i skole, som en anden privat-mands barn; men dette huus er for kort tid siden for alderdoms skyld nedtaget, og pladsen med en nu brugelig bygning forsynet«.

Det hus, som Christian II opdroges i, ejedes af Hans Bogbinder. Det laa ud for akts. C. Olesens ejendom, mellem Højbrostræde og Store Færgestræde og maa uden tvivl have været et af kvarterets mest anselige. I dets badstue var kong Hans en hyppig gæst, og for hans søn blev det et hjem, som fik stor betydning for hans sympati og forstaaelse af det københavnske borgerskabs problemer. Med Hans Bogbinder, der døde som borgmester

ca. 1515, og hans hustru Birgitte, der »udmærkede sig fremfor byens andre kvinder ved dyd, trofasthed og husflid«, og deres to sønner, Ambrosius og Hans, sluttede han et varmt venskab, der bestod sin prøve under Grevefejden og Københavns belejring 1536, da de ivrigt støttede hans tilbagevenden til kronen. Da forsøget mislykkedes, tog Ambrosius, der efter sine forældre havde arvet gaarden, for at undgaa straf sig af dage, og ejendommen tilfaldt derefter kongen som konfiskeret gods og blev nu apotekergaard. Godt 100 aar senere erhvervedes den af storkøbmanden Johan Braem, der foruden meget andet var direktør i det grønlandske kompagni, senere ogsaa direktør for det ostindiske kompagni og forpagter af de norske kobberværker. Sin ejendom i Højbrostræde købte han sikkert kort efter, at han 1637 havde solgt sin hidtidige gaard paa det nuværende Graabrødretorv til Corfitz Ulfeldt. 1646 afgang han ved døden, og i ligprædiken over ham rostes han som »en vis, klog, erfaren og vidtberømt købmand, hvis lige ikke var at finde i det hele rige, og for sin velgørenhed mod kirker, præster og fattige«.

I 1686 tilhørte ejendommen handelsmanden Jørgen Jørgensen, der indrettede den til »Stadens ordinaire Gæstgiverhuus«, og fra ham gik den i arv til hans søn, vintapper Hans Jørgensen, som ejede den i 1728, da den foruden ejeren og hans familie beboedes af »Hr. von Podeviltz Envoye fra det Preusiske Hoff«, der i sin tjeneste havde fire karle eller tjenerne. Ialt havde da 22 personer deres hjem i Hans Bogbinders gamle gaard.

Som beboerne af denne ejendom viser, synes kvarteret allerede fra første færd at have været betragtet som et af byens fornemste. Andre huse i de to stræder, deres historie og ejere bekræfter denne antagelse.

Paa samme side af Højbrostræde, hvor Hans Bogbinders ejendom var beliggende, ejede vintapper Wigant Michelbecher en anselig gaard med baghus og sikkert ogsaa med udkørsel til Store Færgestræde. Denne ejendom har han formodentlig erhvervet kort efter, at han i 1662, efter et aars ophold i Amsterdam, var vendt tilbage til København, hvor han havde grundlagt en betydelig vinhandel. 1682 udnævntes han til kgl. kjældermester, men tillige var han stor skibsreder og medlem af byens raad som en af dets 32 mænd. Skønt han 1684 »staden til god og mærkelig sirat« opførte det nuværende Nationalmuseums ældste fløj langs Ny Vestergade, der siden af Frederik IV ombyggedes til bolig for kronprins Christian (VI), ejede han ved sin død 1692 dog stadig sit oprindelige hus i Højbrostræde, som tre aar

Detail af v. Wijcks prospekt af København fra 1611, som under kongens navnetræk til venstre viser Højbrostræde, til højre Store Færgestræde. Mellem de to stræder ses borgmester Christen Albertsens gaard, der var sammenbygget med »Solen« i Store Færgestræde. Billedet giver et indtryk af bebyggelsens karakter.

senere gik i arv til en af hans svigersønner, amtsforvalter over Haderslevhus amt, Absalon Kofoed.

Kort før Michelbecher købte sin ejendom i Højbrostræde, erhvervede Christoffer Heerfort en gaard udfør Læderstræde. Under navnet »Den hvide Svane« indrettede han den til apotek, og dette var endnu i 1728 i slægtens besiddelse.

Som de fleste andre af kvarterets gaarde var den grundmuret, og ved to sidefløje var forhuset forbundet med et baghus ud til Store Færgestræde. I udseende har disse ejendomme sikkert mindet meget om den monumentale gaard, der laa paa samme side af Højbrostræde, paa hjørnet af Gammelstrand, som borgmester Christen Albertsen arvede efter sin fader 1594. At dømme efter v. Wijcks tidligere omtalte prospekt af byen fra 1611 synes den at have været tre stokværk høj og haft en svungen pilasterprydet gavlf ud til kanalen, der i udseende maa have mindet om Holmens Kirkes gavlf ud til Børskanalen fra 1563.

Borgmester Christen Albertsens ejendom var sammenbygget med en gaard, der kaldtes »Solen«, hvis gavl vendte ud til Store Færgestræde, og dens genbo paa Højbrostrædes modsatte side var, som v. Wijcks stik ogsaa viser, en stor grundmuret købmandsgaard, der laa paa Det kgl. octr. alm. Brandassurance Compagnis nuværende plads paa hjørnet af Gammelstrand. Dens historie frembyder imidlertid ikke særlig interessante træk – i hvert fald ikke i sammenligning med det store hus, der laa paa hjørnet af Læderstræde. I 1475 skødedes dette af hr. Erich Otthessøn Rosenkrantz paa hans faders og egne vegne til Helligaands Kloster mod at dette lod afholde en daglig sjælemesse og to aarlige »begængelser«. Gaarden blev dog fortsat beboet af slægten, indtil den i 1617 erhvervedes af Ellen Marsvin til Ellensborg, det nuværende Holckenhavn ved Nyborg, som fire aar efter solgte den til kronen. Den indrettedes derefter til herberg, hvis indehaver forpligtede sig til »baade tidlig og sildig at tage imod hvis fremmede hid komme, det være sig høje eller nedrige standspersoner, eftersom logementet kan taale og han kan logere, og dem, enhver efter sin stand og vilkaar for en billig betaling traktere og medfare, det bedste han kan og tiden og lejligheden, det kan give, og sig tilbørligen imod dem forholde og sit folk samme lade gøre. . . .«.

Som værtshus og herberg kan den imidlertid kun være blevet benyttet ganske faa aar, for i 1626 da den blev solgt, tilhørte den Hans Ulrich Gyldenløve.

Ogsaa i Store Færgestræde boede ansete folk, men som helhed betragtet har denne gade dog næppe været saa velanskreven som Højbrostræde. Paa hjørnet ud til Stranden laa det store hus, som Thurah har afbildet i »Hafnia Hodierna«. Det var en fornem tre stokværk høj renæssancegaard med to karnapper paa første sal og med to svungne sandstensprydede og skulpturudsmykkede gavle. Den kaldtes, fortæller han, »Steenboks Gaard, hvilket navn den allene i de nyere tider har faaet af den bekiendte svenske general Steenbock, der i sidste krig (d.v.s. Den store nordiske krig) blev fangen, og i dette huus en tidlang boede. Tilforn blev den kaldet Marswins Gaard, og er og ventelig af denne adelige familie bygget, siden dens vaaben findes over det store smukke portal for indkiørsels-porten. Gaarden er stor – fortsætter han – og af særdeeles anseelse, dog efter gamle tiders maade og smag, opbygget, med meget bildthuggerie, mange steen-billeder, og andre ziirater, samt et med kobber tekket taarn prydet. Nu beboes den –

slutter han – af adskillige private familier, som derudi have leyet hver sin deel, saa vidt enhver deraf til sin huusholdning har fornøden«.

Det var Store Færgestrædes største ejendom, men nabogaarden, »hvor skiltet Cronborg udhænger« synes dog ikke at have været meget mindre, hvorimod de øvrige huse kun var halvt saa store. De fleste ejedes af velstaaende borgere, saaledes ogsaa den ejendom, der var beliggende, hvor Aug. Borgen nu har til huse. Oprindeligt var den delt i en sydlig og en nordlig halvdel. Sandsynligvis omkring 1450 skødedes den sydligste til »Vor Herres fem Wunders Alter« i Frue Kirke, medens den nordligste omtrent samtidig overdroges vikarkapitlet. I slutningen af 1500-tallet forenedes de to gaarde, og i 1588 nævnes Hendrick Fiuren den Ældre som ejer af hele ejendommen, og i hans slægts besiddelse forblev den til 1679.

Hendrick Fiuren tilhørte en meget anset og velhavende københavnsk slægt, og efter hans død i december 1628 gik gaarden, da hans søn var død en maaned før, i arv til hans sønnesøn, dr. Hendrick Fiuren. Efter en grundig medicinsk uddannelse, der blandt andet omfattede et trettenaarigt studieophold dels ved universitetet i Leiden, dels i Frankrig og Italien, som afsluttedes med den medicinske doktorgrad ved universitetet i Basel, nedsatte han sig 1646 som praktiserende læge i København. Snart efter begyndte hans helbred imidlertid at svigte, og allerede 1659 afgik »de syges tilflugt« som der saa smukt stod at læse paa hans gravsten, ved døden midt under Københavns belejring.

Indtil 1665 var hans moder derefter ejer af slægtsgaarden i Store Færgestræde, som efter hendes død gik i arv til Hendrick Fiurens broder, Thomas, der ligeledes havde studeret medicin, men som efter et aarelangt studieophold i udlandet levede et stille liv blandt sine bøger og naturaliesamlinger.

Da han 1673 afgik ved døden, arvede hans brodersøn baron Diderik Fiuren baade hans gods, Vindingegaard, det nuværende Fiurendal, paa Sjælland og hans ejendom i Færgestræde. Ogsaa han havde faaet en udmærket uddannelse. Sin barndom havde han tilbragt dels i sin onkels, ærkebiskop Hans Svanes hjem, dels i Thomas Fiurens, hvorefter han havde opholdt sig 2–3 aar i udlandet. Efter sin hjemkomst ophøjedes han 1677 i friherrestanden, udnævntes til kancelliraad og senere til justitsraad, men døde allerede 1686. Da var hans gaard i København imidlertid, som allerede nævnt, forlængst blevet solgt. Blandt dens senere ejere var iøvrigt kon-

Amagertorv set mod spiret paa Nikolaj Kirke. Til højre typiske fornemme »ildebrandshuse« med dekorerede facader, midt i billedet den tidligere gæstgivergaard »Store Lækkerbisen«, der nu tilhørte borgmester Michael Grøns enke. Stik af Johan Jacob Bruun 1756 (Københavns Bymuseum).

gens livskrædder Diderich Brumundt, som ejede den i ildebrandsaaret 1728. Samme aar – 1679 – Thomas Fiuren solgte sin gaard, skilte han sig ogsaa af med nabogaarden paa hjørnet af Store Kirkestræde, som Hendrick Fiuren den Ældre havde erhvervet 1601.

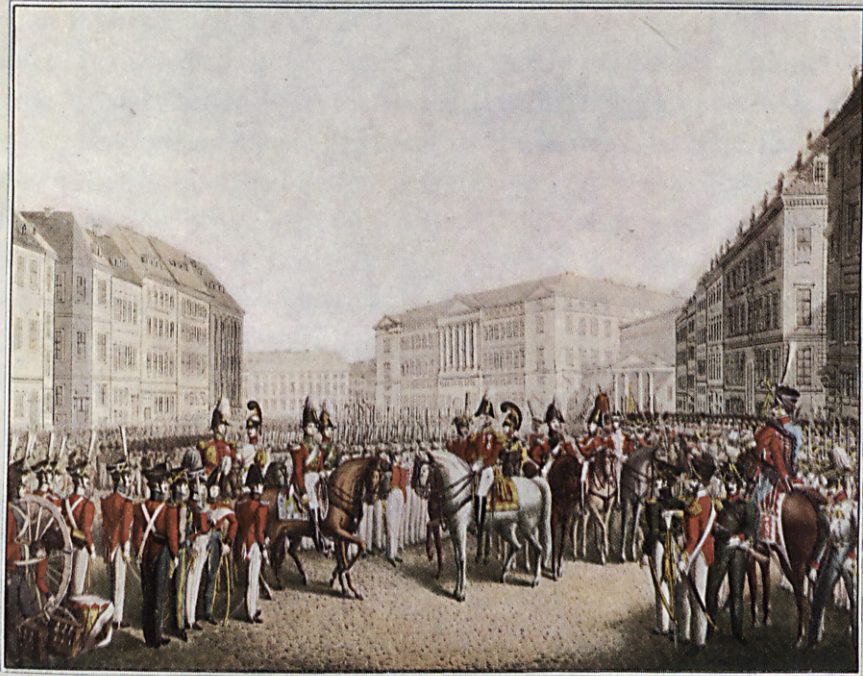
Langt mere anselig end disse to ejendomme var dog den store gaard, der laa paa Amagertorv mellem Store Kirkestræde og Østergade. Selv om den i virkeligheden ingen særlig tilknytning har til nutidens Højbroplads, satte den paa grund af sit udseende og sin iøjnefaldende placering sit præg paa hele det omliggende kvarter. Den var da ogsaa opført af Københavns statholder, Christoffer Walkendorf i 1582 »Kjøbenhavns by til ære og gavn«. 1607 nævnes den som værtshus under navnet »Lækkerbisen«, senere udlejedes den til Klædekompaniet, men indrettedes atter 1656 til værtshus og hotel under navnet »Store Lækkerbisen« men kaldtes ogsaa »Stadens Gjestehus«.

Paa den statelige renæssancegaard, der ses paa alle prospekter af Amagertorv fra det 18. aarh., prangede over indgangsdøren byens vaaben. Som stadens fornemste hotel beboedes det ofte af fremmede gesandtskaber, og gæsterne nægtede sig sjældent noget i retning af mad og drikke. Et russisk gesandtskab paa 11 personer, der i knap to maaneder opholdt sig i København, skal saaledes have drukket 720 potter rhinskvin, 162 potter forskellige akvaviter, 48 potter ren brændevin, 32 tønder øl foruden adskillige oxehoveder franskvin, bittervin, kirsebærvin, mjød og vinedike.

Magistraten, som var gaardens ejer, afhændede den 1682, og fire aar senere gik privilegiet paa at drive værtshus over paa den tidligere nævnte Jørgen Jørgensen i Højbrostræde »saasom sligt et hus eragtes at være høilig fornøden og hel umistelig udi saadan kongelig residentsstad«.

Skønt saavel Højbrostræde som Store Færgestræde var trange og snævre, betragtedes kvarteret alligevel som et af stadens bedste, og i slutningen af det 17. aarh. omfattede dets beboere da ogsaa, som vi har set, en lang række medlemmer af det københavnske patriciat. Med enkelte undtagelser var dets huse, som det fremgaar af grundtaxten 1661, alle grundmurede, idet der i Højbrostræde kun fandtes to og i Store Færgestræde et bindingsværkshus. Da vejen gennem Højbrostræde var den nærmeste fra Amagertorv til slottet og derfor stærkest trafikeret, blev der lagt særlig vægt paa dens udseende. Derfor gav Christian IV i 1608 befaling til, at et hus, der laa her, skulle ombygges og restaureres, »da det er byen til vansir«.

At Højbrostræde betragtedes som den fornemste af de to stræder, fremgaar ogsaa af at husene i denne iflg. en forordning af 1683 skulle være to etager høje og grundmurede paa alle fire sider, hvorimod det i Store Færgestræde blev krævet, at de blot skulle have grundmuret gavl og være grundmurede paa alle fire sider indtil overgangsfodēn. Det var dog ikke æstetiske men trafikale grunde, der bevirkede, at det bl.a. i 1609 blev paabudt at nedrive nogle og rykke andre af de mange kram- og drikkeboder, der laa i Højbrostræde, nærmere ind til husene. Aabenbart har det ikke virket, for i 1681 blev det krævet, at alle boder, skure, bislag, trapper, kælderhalse, stakitter, afvisere m. m. helt skulle fjernes, »saa at gaderne derfor aldeles fri bliver og deres bredde tilholder«. I lighed med andre gader og mulig i forbindelse med denne beslutning, blev de aabne rendestene desuden dækket med solide rendestensbrædder, der tillod passage ovenpaa dem, og i 1701 bestemtes det endelig, at »ingen maa sidde i Højbrostræde ved husene og sælge varer,

Die Königl. Dänische Armée Parade in Copenhagen.

Casern de l'Armée Royale de Danemarck.

Peintre à St. Augustin

Peintre à St. Augustin

Paa dette billede af Frederik VI, der holder parade paa Højbroplads, ses pladsens udseende i begyndelsen af forrige aarhundrede. I baggrunden ligger det ny af C. F. Hansen opførte Christiansborg og Slotskirken.
Farvelagt lithografi tilegnet Frederik VI af Louis de Kleist (Københavns Bymuseum).

men gaden at være ledig og fri for dem, som der igennem ville passere«. Nogen større betydning synes det dog ikke at have haft, for i 1727 blev det befaleet, at de amagerkoner, som hidtil havde haft deres stade i Højbrostræde, i stedet skulle anvise plads med deres urter og varer paa Amagertorv. For den unge enevælde var det ogsaa typisk, at det i 1680'erne, for at skaane kongen for det ubehagelige syn at se bønder færdes paa Slotspladsen, blev forbudt dem at benytte Højbro. I stedet maatte de amagerbønder lægge vejen om ad Holmens Bro.

Ildebranden 1728, hvor »det saa kaldede heele gamle Kiøbenhavn gig op, og blev paa det jammerligste og erbarmligste af de mangfoldigste græsse-

Detail af Geddes eleverede kort fra 1760-61 med Højbrostræde og Store Færgestræde. Billedet viser, hvor snævre de to stræder var, og hvor næsten skaktagtige mange af gaardspladserne maa have virket. (Original i Københavns Stadsarkiv).

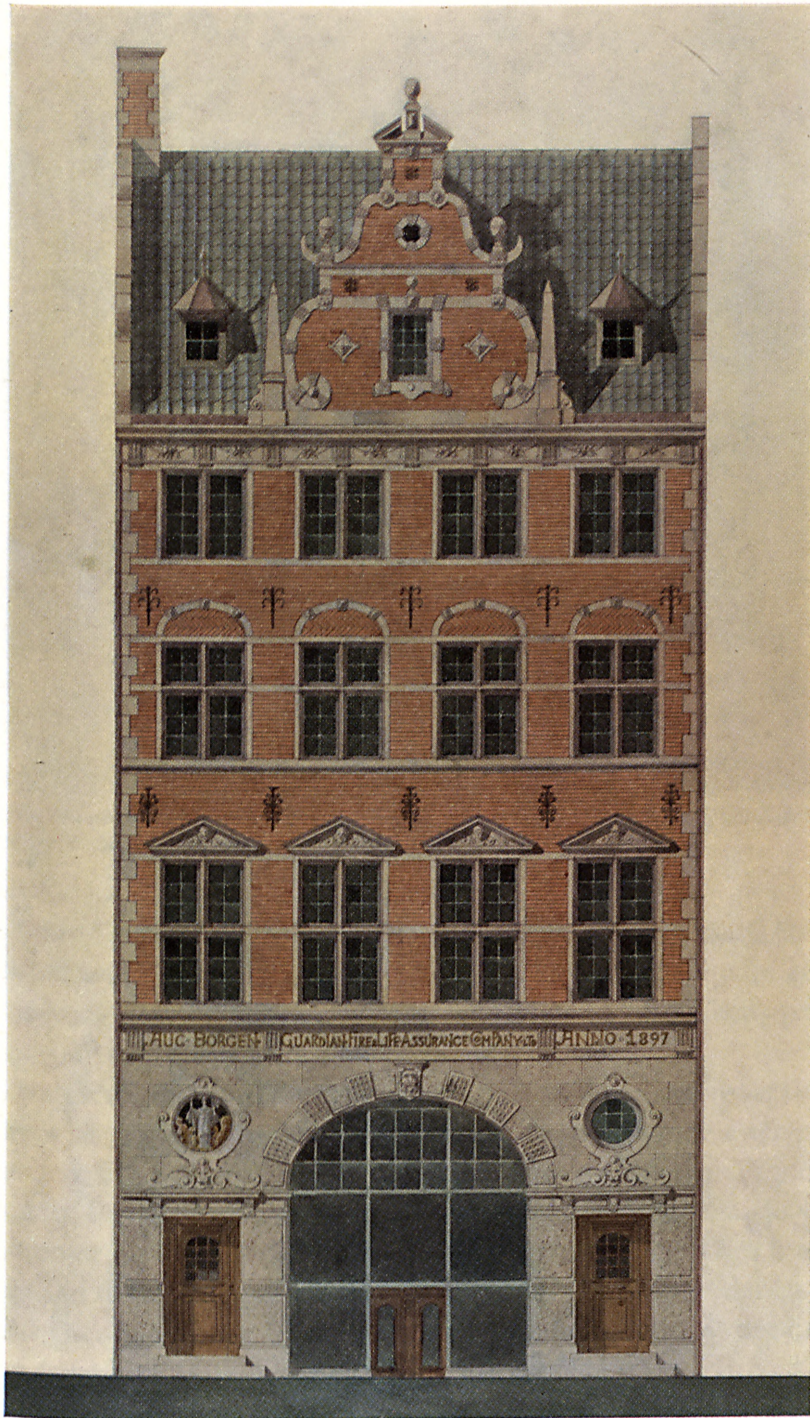
ligste og fæleste luer reent fortæret og caputt, saa det saae her i staden ud, som det allerfæleste jordiske helvede», som dens historieskriver, stadschirurg Carl Friederich Reiser beretter i sin kuriøse skildring af den, berørte ganske vist ikke Højbro, men beboerne i de to stræder undgik alligevel ikke at mærke dens følger. Som i Nybørs og i de andre bydele, der ikke var brændt, indlogeredes i de fleste huse folk, der havde mistet deres hjem. Genopbygningen skred dog forholdsvis hurtigt frem. Paa de ny kvarterer satte de saakaldte ildebrandshuse med deres karakteristiske kvistgavl midt over facaden deres præg. De var opført efter anvisning af arkitekten, overlandsbygmester Johan Cornelius Krieger, og selv om typen var velkendt i København før branden, blev den først nu almindelig udbredt – efterhaanden ogsaa i de af flammerne skaanede bydele.

I Højbrostræde og Store Færgestræde, hvor husene næsten alle var grundmurede, er der dog næppe sket større forandringer. Maaske er enkelte facader blevet pudset, de svungne gavle gjort lige og sandstensdekorationerne fjernet, men i det store og hele har de to stræder sikkert bevaret deres udseende. Stadskonduktør Chr. Geddes eleverede kort fra 1760-61 giver et lille indtryk af deres skikkelse.

Tilsyneladende er bebyggelsen ret ensartet og synes at have haft et barokt præg, men skønt de enkelte bygninger tydeligt kan skelnes fra hinanden, er det vanskeligt at faa øje paa detaillier. Lys og luft kan der ikke have været meget af i husene, dertil var baade Højbrostræde og Store Færgestræde for snævre og gaardspladserne for skaktagtige, men dette generede ikke datiden synderligt, vant til disse forhold, som den var, i saa at sige hele den gamle by.

Som før i tiden synes det ogsaa nu at være det velhavende borgerskab, der ejede gardene. Saaledes tilhørte den store ejendom paa hjørnet af Højbrostræde og Læderstræde, som bl.a. Ellen Marsvin havde ejet, etatsraad Joost von Hemmert (1696-1775), grundlæggeren af et af byens mest anselige handelshuse, tillige bl.a. direktør i det asiatiske kompagni, i det vestindisk-guinesiske, i det afrikanske og i det almindelige handelskompagni. Apoteker Heerforts gaard tilhørte nu kancelliraad Christopher Mangor og Stenbukkens Gaard, der havde facade ud til Stranden, postmester Jens Jacobsen, men blev senere en af stadens fornemste gæstgivergaarde.

*Martin Borchs projekt fra 1896 til ombygning af Aug. Borgens erhvervede ejendom, Højbroplads nr. 5.
(Assurancefirmaet Aug. Borgen).*

Husrækken på Højbroplads mellem Store og Lille Kirkestræde. Andet hus fra venstre er firmaet Aug. Borgens nuværende ejendom, Højbroplads nr. 5, som den så ud i Philip G. Philipsens ejertid. Fotografi fra ca. 1880.

I Store Færgestræde tilhørte Hendrick Fiurens gamle gaard en vintapper, naboejendommen paa hjørnet af Store Kirkestræde ejedes af Assistenhuset og den tidligere gæstgivergaard »Store Lækkerbisk« paa Amager-torv af borgmester Michael Grøns enke.

Trods ændringer og ombygninger bevarede dette kvarter saaledes i store træk sit gamle udseende indtil 1795, da den røde hane atter galede over staden. Ilden udbrød fredag den 5. juni kl. 3 om eftermiddagen i den saakaldte Dellehauge paa Gammelholm, hvor marinen havde sit oplag af tømmer og andre brændbare materialer. Ganske vist kom brandvæsenet hurtigt til stede under ledelse af brandmajor Boye Junge, der laa paa landet paa Gammel Kongevej, men kunne kun lidet udrette, da der baade blæste en stærk østlig vind og paa brandstedet raadede stor forvirring. Snart blev derfor det store hovedmagasin langs Holmens Kanal luernes bytte. »Man

kunne have frelst mere og var i god gang dermed – har en af brandmestrene fortalt – man havde slanger deroppe, og alt gik fortræffeligt, da der pludselig ikke kom vand. Da man saa nærmere til, havde sprøjterne, der holdt mellem magasinet og kanalen, skruet slangerne fra, og vare uden videre kjørte deres vej«.

Vinden førte flammerne over kanalen, saa Nikolaj Kirke og det omliggende kvarter antændtes. Snart efter var husrækken langs Stranden, Store Færgestræde og Højbrostræde et fraadende flammehav: »Hvo der forestiller sig et brændende helvede – har et øjenvidne berettet – maatte her tro at se billedet deraf. . . »Folk kastede deres møbler og husgeraad ud af vinduerne, saaledes at gaderne bleve oversvømmede af ituslaaede sager, og sprøjterne slet ikke kunde komme frem«. Først søndag den 7. juni kl. 6 om eftermiddagen lykkedes det ved overmenneskelige anstrengelser ved Teglgaastræde at standse ildens videre fremtrængen, men da var ogsaa hele den sydlige del af den gamle by mellem Gammelstrand, Holmens Kanal, og Nygade, Vimmelskaflet, Amagertorv, Lille Kongensgade, Vingaardsstræde og den vestre del mellem volden, Gammeltorv og Nytorv indtil Farvergade gaaet op i luer. Over 950 ejendomme var nedbrændt eller ødelagt, og mellem 10–15.000 mennesker blevet husvilde.

For at afhjælpe bolignøden rejstes paa Slotspladsen og andre steder i byen midlertidigt mindre bindingsværks- og træhuse, da selve genopbygningen skulle foregaa efter en bestemt plan.

Ledelsen af dette arbejde overdroges stadskonduktør Rawert og stadsbygmester Peter Meyn, der allerede en halv snes dage efter brandens ophør indsendte det første forslag »til et reguleret anlæg for den afbrændte del af staden«. Efter deres mening burde enkelte gader nedlægges, andre, der var for snævre og krumme, udvides og rettes ud, og store aabne pladser anlægges for under fremtidige brande at kunne tjene som »brandbælter«. Deres forslag blev ikke fulgt i alle enkeltheder, men det lykkedes dem at gennemføre anlægget af Højbroplads paa bekostning af bebyggelsen mellem Højbrostræde og Store Færgestræde, for som Rawert anfører, »i det øjeblik jeg tænkte paa den forandring, havde jeg allene stadens og ikke enkelte af dens beboeres interesse for øjnene«. Den vandt da ogsaa »høiere og allerhøist bifald«, man hvad vigtigere var, eftertiden har ogsaa givet ham ret. Desuden forenedes Gammeltorv og Nytorv, idet Raadhuset flyttedes til Vajsenhusets tidligere plads mellem Frederiksberggade og Lavendelstræde,

»Eegholms Gaard« paa Amagertorv, der ses paa dette billede, var beliggende paa »Højbrohus« nuværende plads, hvor den efter byens brand 1795 havde erstattet »Store Lækkerbiskens gamle ejendom. Gouache af August Wallin 1879. (Assurancefirmaet Aug. Borgen).

*Torveliv paa Højbroplads. Hvor Absalons rytterstatue nu staar, ses en af byens mange pumper, og til højre for den amagerbønder med deres vogne med grøntsager og blomster.
Farvelagt radering efter H. G. F. Holm af Jens Holm 1837 (Københavns Bymuseum).*

saa det ikke fremtidig »kunne tjene til ledeild, og føre ilden fra den ene side af torvet over til den anden«, som Rawert udtrykte sig.

Et karakteristisk træk i de genopførte kvarterer blev de brækkede hjørner ved gadekrydsene, som derved fik form af smaa ottekantede torve – hvad der ogsaa skulle være en fordel ved bekæmpelsen af eventuelle brande.

I sin beskrivelse af København, der udkom aar 1800, beretter Rasmus Nyerup ikke uden stolthed, at byen efter branden rejste sig »som en fugl Phønix i en ny og herligere skikkelse«, og »at den mod aarhundredets ende har i alle henseender gjort det stærkeste fremskridt til at vorde et mønster for mange andre af Europas store stæder«.

Anlægget af Højbroplads bidrog hertil! Og det havde da ogsaa været Rawerts tanke, især paa grund af dens beliggenhed ved slottet, at den skulle have en virkelig fornem skikkelse. Derfor foreslog han det smukke springvand med Caritas – barmhjertighedens gudinde – som Christian IV havde ladet opstille foran byens raadhus paa Gammeltorv, flyttet til den ny plads som et minde om branden, der blev aarsag til dens anlæg, og han gjorde

opmærksom paa, at han »havde inventeret bassinet, saaledes at enhver med lethed kunne betjene sig af vandet«.

Forslaget vandt imidlertid ikke bifald. Pladsen blev taget i besiddelse af handlende, som solgte »gamle bøger og landkort, skilderier, jernkram og sønderslaget porcelæn, umage spænder etc.«, og i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« siges det 1806, at »en større caricatur af et torv kan man næppe tænke sig. Hver torvedag sees her en saadan vrimmel af alskens handlende, at øjet næsten ikke er istand til at overskue det lige saa brogede som comiske hvirvar«. Det svarede heller ikke ganske til omgivelserne! Som de øvrige bygninger, der opførtes efter branden 1795, var de bygninger, der indrammede Højbroplads, stærkt paavirkede af C. F. Harsdorffs arkitektur. Ingen af bygningerne skyldes dog – saa vidt vides – ham, men den indflydelse, han udøvede paa sine elever var saa stor, at ingen af dem evnede at sætte sig op imod den.

Paa dobbelthuset Kongens Nytorv 3–5, den saakaldte »Harsdorff'ske Gaard«, havde han allerede 1779 fastlagt de to hustyper, som i de følgende aar kom til at præge det københavnske boligbyggeri. Nr. 3, der ligger nærmest Charlottenborg, skulle saaledes kunne tjene som eksempel paa et almindeligt borgerligt hus, medens nr. 5 var opført som mønsterbolig for en velstaaende familie, idet stueetagen indeholdt kontorer, førstesalen dens privatlejlighed og øverste etage tjenestefolkenes værelser.

Paa lignende maade skulle facaderne kunne benyttes som forbillede. Paa nr. 3 fremhæver stueetagens rustikbehandling dens vandrette inddeling, medens dens lodrette først sætter ind derover med et forsænket midtparti og svagt fremspringende sidepartier, der yderligere fremhæves af førstesalsvinduerne indramning. Nr. 5, derimod, har et fremspringende midtparti med pilastre. Paa det almindelige borgerlige vaaningshus var dette dog hverken forsænket eller fremhævet med pilastre. Facadernes udsmykning indskrænkede sig sædvanligvis til en markering af de yderste fag paa hver side med kraftigt profilerede vinduesrammer.

Selv om næsten alle de ældre huse paa Højbroplads følger det Harsdorff'ske skema, er det imidlertid forbavsende faa, der kan henføres til en bestemt arkitekt. I virkeligheden kun fire: Ejendommen paa hjørnet af Lille Kirkestræde 8, der er bygget 1798, som det synes af en murmester Fr. Bechmann; Højbroplads 19, som er opført for blikkenslagermester Joh. Andreas Løser af Andreas Hallander, der tillige for grosserer Friderici byggede nabo-

Torveliv ved Gammelstrand. Medens det var amagere, der forestod salget af blomster og grøntsager paa Højbroplads, var det de djærve skovserkoner, som prægede Gammelstrands fisketorv. Skitse af Edvard Petersen ca. 1880. (Assurancefirmaet Aug. Borgen).

»Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse«, der var stiftet 1885, søgte som en af sine første opgaver at faa gennemført en kunstnerisk udsmykning af Amagertorv og Højbroplads. I den forbindelse udarbejdede arkitekten Martin Nyrop i 1888 dette projekt til et blomstertorv, grupperet omkring en dekorativ fontæne.

huset, den saakaldte Ploug'ske Gaard med de store pilastre, der ligger paa hjørnet af Fortunstræde, og vekselererfirmaet Brdr. Triers forhus fra 1804-05, der skal skyldes murmester Niels Kurtzhals.

Blandt de ejendomme, hvis arkitekt er ukendt, er saaledes assurancefirmaet Aug. Borgens hus nr. 5. Det vides dog, at dets bygherre var en vis Lorentz Berthelsen eller hans enke Marthe H. Berthelsen, som ejede det 1798. Hun disponerede selv over stueetagen, hvorimod de øvrige etager var udlejede. For kælderen modtog hun en leje paa 200 rdlr. om aaret, for førstesalen fik hun 200 rdlr., for andensalen 150 og for trediesalen 120, saa ejendommen har sikkert forrentet sig ganske godt. Iøvrigt maa den have været blandt de første, som genrejstes efter branden, for 1798 er der en sag med hjørnegrundens ejer om et fundament i baghuset, der stod inde paa hans grund.

I 1819 synes ejendommen at være blevet solgt til vildt- og frugthandler Peder Hansen, der endnu 1842 nævnes som dens ejer, men aaret efter til-

hører den Johanne Margrethe Bentzen, enke efter spækhøker Niels Bon-drup Bentzen, og det er sandsynligvis hendes to sønner, hjul- og karet-magermester Johannes Bentzen og malermester Niels Bentzen, som staa opført som dens ejere i 1863. To aar efter erhverves den af boghandler Philip G. Philipsen, efter hvis død 1877 boghandelen og det af ham oprettede forlag videreførtes af hans to sønner, boghandler Ludvig Philipsen og den kendte kommunalpolitiker, cand. jur. Gustav Philipsen, der efter sin bro-ders død 1895 blev eneejer. Samme aar overgik forretningen til Det nor-diske Forlag, der 1903 forenedes med Gyldendal, og i 1896 erhvervedes selve ejendommen af grosserer Arthur Borgen, hvis enke i 1917 solgte den til grosserer William Malling.

Ejendommen er flere gange blevet ombygget. Oprindeligt var det et enkelt nyklassisk firetages hus, der ubemærket føjede sig ind i den øvrige hus-række. Som ældre fotografier viser, havde facaden i Philipsens ejertid imid- lertid kvaderfugning og indfatninger omkring vinduerne paa første sal, medens der i stueetagen var indsat store butiksruder.

Denne modernisering, som ændrede huset til en senempirebygning, er sandsynligvis foretaget i forbindelse med hans overtagelse af ejendommen 1865. Da den 1896 blev købt af Borgen, var renæssancen tidens store ideal, og det blev derfor overdraget arkitekten Martin Borch at give det gamle sen-empirehus et mere tidssvarende klædebon, og i dag er det sikkert kun de færreste, der tænker paa, at det karakteristiske »renæssancehus« paa Høj- broplads oprindeligt var en nyklassisk ejendom.

Hvad man end mener om det, paa godt og ondt, saa er det ihvert fald et af de mest iøjnefaldende huse paa Højbroplads, især paa baggrund af den øv- rige bebyggelse, som bortset fra »Højbrohus« og »Kgl. Brand« paa hjørnet af Gammelstrand i store træk har bevaret sin oprindelige skikkelse. »Høj- brohus«, der ligger paa »Store Lækkerbiskens« gamle plads paa Amagertorv, er opført 1896 efter tegning af arkitekten Richard Bergmann for den kendte restauratør, kammerraad Carl Wivel i stedet for den saakaldte »Eegholms Gaard«, der var bygget efter branden 1795.

Fra disse aar stammede ogsaa den ejendom, der oprindeligt laa paa hjørnet af Gammelstrand. I denne havde Rawert i 1821 sin bopæl og senere havde den kendte bankier, baron G. A. Gedalia sin forretning i stueetagens hjørnebutik. Den nedreves 1906, og i dens sted opførte arkitekterne Fritz Koch og Gotfred Tvede »Kgl. Brand«s store pilasterhus.

1

2. B.

Martin Nyrops projekt til soklen paa Absalons rytterstatue med Bissens figur indtegnet. Projektet er dateret 1899. (Københavns Bymuseum).

Blomsterkoner på Amagertov. Lignende scener forekom også paa Højbroplads. Tegning af Ludvig Købke 1880. (Københavns Bymuseum).

Skønt ogsaa ejendommen paa hjørnet af Læderstræde, som nu tilhører Akts. C. Olesen, er blevet ombygget bl. a. med en taarnlignende udbygning paa hjørnet, er dens nyklassiske træk dog ikke helt udslettet. Den tilhørte oprindelig J. H. Schultz forlag og trykkeri, som allerede før branden 1795 havde haft tilknytning til stedet, idet den første bogtrykker af dette navn Johan Frederik Schultz i 1783 havde købt et lille trykkeri og nedsat sig som selvstændig mester i Store Færgestræde. Fire aar senere var virksomheden blevet saa stor, at han saa sig i stand til at erhverve sig en gaard i Højbrostræde. Skønt den ødelagdes under branden, hemmede det ikke hans arbejdskraft, og med usvækket energi gik han i gang med dens genopbygning paa hjørnet af Læderstræde. Ikke blot blev den ny gaard større og mere anselig end den gamle, men for at forhindre en fremtidig brand-

katastrofe forsynedes det fireetages hus med et overrislingsanlæg. I 75 aar havde trykkeriet og forlaget derefter til huse i denne bygning, indtil udviklingen nødvendiggjorde dets flytning til Gammelholm.

Ogsaa genbohuset mellem Læderstræde og Amagertorv var fra første færd opført i nyklassisk stil. Dets nuværende udseende hidrører nemlig fra en ombygning i 1854 under arkitekten H. Chr. Tybjergs ledelse.

Pladsens øvrige bebyggelse har derimod ikke ændret sig synderligt. De enkelte huse vidner stadig alle i højere eller mindre grad om den indflydelse, Harsdorff udøvede paa sine elever. Det gælder ikke mindst vekselererfirmaet R. Henriques juniors ejendom nr. 9, der egentlig er en gammel bagergaard, og de to ejendomme nr. 19 og nr. 21, som Hallander opførte. Særlig karakteristisk er den sidste – det store pilasterhus paa hjørnet af Fortunstræde, der som nævnt ligger paa samme sted som »Stenbukkens Gaard«, af hvis mure der skjuler sig rester under det gule pudslag. Som noget dengang helt nyt indrettedes der ved opførelsen butikker i plan med jorden og ikke, som det var almindeligt, i kælderen, og over dem anbragtes »de skønneste lygter i Kjøbenhavn«. Fra 1863 til 1916 tilhørte gaarden Carl Ploug og hans efterkommere, og blandt dens beboere har ikke blot været Frederik VI's livlæge, etatsraad I. D. Brandis og Carl Ploug selv, men ogsaa familien Melchior, hos hvem H. C. Andersen havde sit andet hjem, og paa hvis landsted »Rolighed« paa Østerbro han døde 1875.

Trods de smukke og herskabelige huse, som gav Højbroplads en værdig indramning, blev det dog ingensinde det stille og fornemme torv, som Rawert havde tænkt sig, men midtpunkt for et broget folkeliv. Torvehandelen florerede livligt, ved vandpumperne mødtes kvarterets tjenestepiger og udvekslede nyheder om deres herskaber, og paa hjørnet af Læderstræde solgte jøderne piskebaand, galanterisager og hvidevarer. Pladsen var iøvrigt fyldt med boder og rullende butikker, som magistraten udlejede til slagtere, amagerkoner og bissekræmmere. »Naar man onsdag eller lørdag kommer her – fortælles det – skulle man tro, at man var i Paris eller London, ikke i Kjøbenhavn«.

Senere hen kom torvehandelen ind under mere ordnede former. Dog er det vel tvivlsomt, om de, der havde forestillet sig pladsen rolig og stille, følte sig trøstet ved, at der ikke som paa Gammeltorv »sad værdige Valbykoner med deres nedhængende blommererede kyser og falbød deres fjerkræ«, eller bønder og slagtere der solgte kød »fra aabne vogne eller

skidenfærdige kludetelte«, men at Højbroplads med »de kønne amagerkoner med deres grøntsager« frembød »det tækkeligste syn«, selv om de ikke var nær saa morsomme som »de højkrøstede fiskerkællinger ved Gammelstrand«. Der var dog enkelte med »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse« i spidsen, der ønskede den bedre kaar og kunstnerisk udsmykket. I den forbindelse foreslog arkitekten Martin Nyrop i 1888 at indrette Højbroplads og Amagertorv til et stort blomstertorv grupperet omkring en dekorativ fontæne med afløb i et stort bassin. Ideen kom ikke længere end til papiret, men til gengæld opstilledes paa Amagertorv i 1894 maleren Edvard Petersens berømte – eller rettere berygtede – springvand med billedhuggeren Vilhelm Bissens storke, og i 1902 blev Absalons rytterstatue rejst paa Højbroplads – paa det sted hvor magistratens æreport ved Christian IX's guldbryllup havde staaet ti aar tidligere.

Det var den kendte bankdirektør Axel Heide, der havde taget initiativet til dens udførelse, og medens selve statuen er modelleret af Vilhelm Bissen, skyldes soklen Martin Nyrop. Den er forsynet med en frise, der symboliserer Øresund, og et relief med et kors og to nøgler, som dels hentyder til Absalons gejstlige værdighed, dels til byens og borgens anlæg. »Han var modig, snild og fremsynet, en ynder af lærdom, med ren vilje Danmarks trofaste søn« lyder indskriften langs dens øvre kant.

Heides tanke med at opstille Absalon netop paa dette sted, hvor han ofte havde færdes, var i sig selv meget smuk, men desværre er det kun i ringe grad lykkes Bissen at give et fuldtonende indtryk af hans personlighed. Ganske vist sprænger han som en vældig kriger af sted paa sin hest, men alligevel virker statuen flov, idet den mangler den indre spænding, som Absalon maa have været i besiddelse af.

I hans skygge sidder amagerkonerne omgivet af deres rige blomsterpragt, og de har næppe været særlig begejstrede, da firmaet Holbech i 1934 under opførelsen af dets nye ejendom paa hjørnet af Østergade og Købmagergade indrettede en midlertidig salgshal paa Højbroplads. Efter dens nedrivning indtog de dog atter deres gamle stadepladser, og ligesom fiskerkonerne ved Gammelstrand blev de nu igen en integrerende del af bybilledet, og selv om et stykke af Højbroplads og det gamle fisketorv i vore dage er udlagt til parkeringsplads, vil de forhaabentlig aldrig nogensinde helt forsvinde. For turismen har de deres store betydning, men hvad vigtigere er, københavnerne selv vil meget nødig undvære dette hyggelige indslag af gammelt køben-

havnsk folkeliv i nutidens travle hverdag. For det omliggende kvarter ville savnet af dem føles særlig haardt, især paa baggrund af den udvikling, der iøvrigt har fundet sted. Men selv om større eller mindre virksomheder delvis har fortrængt den private beboelse, og de tidligere lejligheder er blevet indrettet til kontorer og forretninger, har ejendommene imidlertid udadtil stort set bevaret deres oprindelige skikkelse, og gadernes atmosfære er derfor heller ikke helt gaaet tabt. Det gælder ikke blot Højbroplads og Gammelstrand men i ligesaa høj grad de to Kirkestræder og Fortunstræde. Naar trafikken om aftenen stilner af, men navnlig en tidlig søndagmorgen, kan det endnu lykkes at opfange den specielle københavnske atmosfære i dette kvarter. Da det i 1795 blev luernes bytte, er det den fornemme nyklassiske stil, som præger det, ligesom tilfældet var med Højbroplads. De lyse facader ofte uden anden udsmykning end dekorative vinduesrammer og nogle faa ornamentter giver det en fast støbning og en helhedskarakter, som kun svinger de steder, hvor de store nedrivninger i de sidste par menneskealdrer har efterladt et stort ar – især i Holmensgade, nutidens Bremerholm, og langs Holmens Kanal. Heller ikke Amagertorv har undgaaet sin skæbne, og er maaske i endnu højere grad end Højbroplads som en del af byens »strøg« blevet præget af udviklingen og de forskellige tiders vekslende modeluner. Endnu ligger her dog som det eneste minde i den egentlige gamle by om Christian IV'tidens København den tidligere nævnte borgmester Mathias Hansens gaard fra 1616, der nu tilhører Den kgl. Porcelænsfabrik, men de øvrige ejendomme er enten blevet nedrevet, erstattet af nye forretningsejendomme eller helt ombygget. Ser man imidlertid de sidste nøje an, er det dog sjældent vanskeligt over stueetagens store spejlglasruder paa de øvre etager bag skilte og reklamer at skelne husenes oprindelige som oftest nyklassiske facader.

Højt over Højbroplads og de omliggende huse løfter sig nu som fordom Nikolaj Kirkes renæssanceprægede spir. Selve den gamle kirke, hvor mester Bernhard 1520 forkyndte Luthers ny lære – ni aar før Hans Tausen ansattes som prædikant – ødelagdes 1795, og kun taarnet og det vestligste fag bevaredes. 1820 indrettedes dette til hovedbrandstation, 1845 udlagdes den østlige del af pladsen til torv, hvor arkitekten P. C. Hagemanns nygotiske slagterboder af støbejern erstattede de primitive boder, der dengang laa her. 1868 opsattes »kuglen paa Nikolaj«, der indtil 1909 var byens tidssignal, idet den »faldt« hver dag kl. 1 præcis. Efter at brandvæsenet 1892 var flyttet ind i den nye ho-

vedbrandstation ved Vester Voldgade, rejstes 1908–10 det nuværende spir efter tegning af arkitekten H. C. Amberg, og knap en halv snes aar efter sløjfedes »maven«, som boderne kaldtes, og i deres sted rejstes den ny Nikolaj kirkebygning.

Paa grund af kirkens omgivelser er dette kvarter med Højbroplads i spidsen et mindesmærke om en stilepoke i byens historie, der lagde grunden til dens ry som en lys og venlig smilende by, og fra blomstertorvets festlige farvepragt paa Højbroplads er der nu som før en smuk udsigt over til Slotsholmen med C. F. Hansens klassiske kirke og Bindsbølls mere orientalsk paa-virkede Thorvaldsens museum, men, for at citere Kai Hoffmann, fra

»Kongernes højborg og drømmenes slot
over de gamle kanaler.
skulper det sagte, og blinker det blaat,
kommer en luftning af saltfriskt og vaadt
.«,

og det er netop det, der har bidraget til at skabe Højbroplads specielle atmosfære.

*Adgangstegn til Christiansborg og Prinsens Palæ, det nuværende Nationalmuseum, for slottets brand 1884.
(Assurancefirmaet Aug. Borgen).*

Efterskrift

Nybørs og Højbroplads skæbne og udvikling i de sidste menneskealdre har assurancefirmaet Aug. Borgen været nærmeste øjenvidne til. Og dette er da ogsaa grunden til, at disse to steder er blevet taget op til behandling i dette lille skrift, som udgives i anledning af firmaets 100 aars jubilæum. Selv om firmaet i det nu forløbne sekel i kortere eller længere tid ogsaa har haft domicil andre steder i det gamle København, er det dog til kvarteret omkring Børsen og Højbroplads, det har følt sig stærkest knyttet. Nu, da det staar i begreb med at forlade »byen indenfor voldene« for at flytte ud paa Halmtorvet til nye og bedre lokaler, er det naturligt i forbindelse med jubilæet at mindes de mænd, som ved deres initiativ og dygtighed oparbejdede firmaet til dets nuværende position.

Dets stifter Carl August Borgen, der var født 1815, fik 1854 borgerskab som sukkerraffinadør. Syv aar senere fik han grossererborgerskab, og i slutningen af 1863 overlod hans svoger, brasiliansk vicekonsul, grosserer og generalagent for brand- og livsforsikringsselskabet »Prudentia« i Frankfurt am Main, Viggo With ham repræsentationen for sø- og brandforsikringsselskabet »l'Abeille« i Dijon, hvorefter han etablerede sig som forsikringsmand med kontor paa Børsen, Børsgade nr. 12, der ogsaa var Withs forretningsadresse.

Efter Borgens død 1870, blev firmaet overtaget af hans søn, Arthur Borgen, og samme aar flyttede det fra Børsen til Nybørs, Børsgade nr. 48, hvor det i de følgende fem aar havde til huse. Derefter indrettede Borgen sig et par aar i Overgaden oven Vandet 33, men allerede 1877 er firmaet igen beliggende i Børsgade, nu i nr. 42, den store senempireejendom, der opførtes overfor Børsen i forbindelse med Christiansgades anlæg 1868.

Den økonomiske fremgang, der i disse aar sporedes paa alle omraader, kom ogsaa Borgen til gode. Lokaleforholdene i Børsgade er derfor sikkert blevet ham for trange, for i 1886 flyttede firmaet til Klosterstræde 1 paa

hjørnet af Vimmelskaftet, hvor nu Johannes Neyes lædervaremagasin er beliggende. Ti aar senere erhvervedes dets nuværende ejendom, Højbro-plads nr. 5, som det efter en gennemgribende ombygning og modernisering under arkitekten Martin Borch's ledelse tog i besiddelse, februar 1898. To aar efter blev grosserer William Malling knyttet til det gamle firma, som han overtog 1905. I 1914 indtraadte hans søn, dets nuværende seniorchef, grosserer Aksel Malling i det. 1930 blev han medindehaver og efter faderens død 1944 eneindehaver. I 1958 blev hans søn William Malling optaget som kompagnon.

At firmaet nu flytter ud paa Vesterbro, er ikke ensbetydende med en afbrydelse af dets gamle traditioner. Nok faar det til huse i en helt moderne ejendom, men den virksomhed, som grundlagdes under trange forhold i det lille kontor paa Børsen for 100 aar siden og derefter gentagne gange er blevet udvidet, vil paa Halmtorvet faa saa gode arbejdsforhold, som det aldrig tidligere har haft, at det fortsat vil kunne trives og udvikle sig. Men at det maaske undertiden i de ny omgivelser med vemod vil mindes den gamle bys charme, derom er der vel næppe nogen tvivl.

Kilder

Foruden de i teksten meddelte kilder er til skriftets udarbejdelse benyttet følgende:

Dansk biografisk leksikon

Weilbachs kunstnerleksikon

Steffen Linvald: Vandringer i København, 1961.

Fra København til Helsingør. Turistbrochure udgivet af G. Paulis Kunstanstalt.

Minderige Huse. Udgivet af Kraks Vejviser 1922.

L. Both: Kjøbenhavn, historisk-topographisk beskreven, 1865.

O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie I–VI, 1877–1892.

Carl Bruun: Kjøbenhavn I–III, 1877–1901.

København, Før og Nu I–II, 1949.

Steffen Linvald, Ernst Mentze og M. Friis Møller: Danmarks Hovedstad. Fra landsby til storby, 1948.

Kjøbenhavns Diplomatarium I–VIII, 1872–87.

H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377–1728. Øster Kvarter og Strand Kvarter, 1943.

H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi i Middelalderen III, 1940.

Historiske Meddelelser om København VI, 1917–18 (Afhandling af oberst Emil Madsen: Bidrag til Københavns Historie, særlig i Kristian IV's Tid).

Johannes Werner: Børsen 1619–1915, 1915.

Johan Jørgensen: Det københavnske patriciat og staten ved det 17. aarhundredes midte, 1957.

Axel Linvald: Kjøbenhavns Brandforsikring 1731–1911, 1913.

Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728. Udgivet af Kjøbenhavns Brandforsikring 1906.

Harald Langberg: Fra Torv til Torv. Strejftog i det gamle København, 1943.

Kirsten-Elizabeth Jessen: Genopbygningen af København efter branden i 1795, 1958.

Jørgen Bang: Fra Godiche til Schultz. Bogtrykkeri og forlag i 300 aar. 1661–1961, 1961.

Villads Christensen: København 1840–1857, 1912.

C. Nyrop: Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunststudstilling i Kjøbenhavn 1888. Officiel Beretning 1890.

Desuden er benyttet arkivalier beroende hos assurancefirmaet Aug. Borgen vedrørende ejendommen, Højbroplads nr. 5, Øster Kvarter matr. nr. 39 og til skildringen af firmaets historie.

Steffen Linvald: »Fra Nybørs til Højbroplads« er udgivet af Aug. Borgen i anledning af selskabets 100 aars jubilæum. Bogen er trykt i Thejls Bogtryk og skriften er Monotype Spectrum. Klicheerne er fremstillet af Clipho A/S og papiret er matkrideret kunsttryk. Bogen kommer ikke i boghandelen.